

temes-1

JOAN CURÓS I VILÀ. Doctor arquitecte. Universitat Politècnica de Catalunya

LES INTERVENCIONS CONTEMPORÀNIES DE LA MASIA

La masia és la identitat arquitectònica del territori català. És una arquitectura que es caracteritza per la seva gran dosi d'humilitat i la seva naturalitat formal, la qual s'insereix al lloc i aconsegueix l'òptima sostenibilitat ambiental, per les formes que donen resposta a la topografia que l'acull, pels materials autòctons emprats en l'execució i per la bona articulació entre dependències, que permet aconseguir la millor funcionalitat per a l'ús a què es destina l'edifici. La seva arquitectura manté un diàleg molt clar amb el context, sempre de manera molt plausible i lluny de qualsevol estridència. És l'antítesi d'alguns edificis construïts en aquests últims anys, que tenen un afany desmesurat de protagonisme vinculat tant a qui els ha encarregat com a l'arquitecte que els ha projectat.

Es pot corroborar que l'arquitectura de la masia és molt racional i carregada de sentit comú. La masia és una arquitectura d'un saber fer no especialitzat però integrat en la cultura del lloc, construïda pels mateixos que l'habitaven. Les proporcions són molt harmonioses entre elles i alhora fan que les línies es relliguin amb el paisatge que l'envolta. La major part de masies han anat creixent segons requerien les necessitats de la família i l'explotació, i tot i així s'ha obtingut un resultat molt unitari del conjunt.

Reforma i ampliació d'una masia en què s'aprecia el diàleg entre tradició i modernitat. (Foto de l'autor)

Aquest procés de creixement es va iniciar secularment en moltes masies amb un nucli reduït, fins arribar en molts casos a grans pairalies. Gairebé la totalitat dels creixements eren en horitzontal, atès el terreny perimetral de què disposaven. Aquests paràmetres són unes pautes projectuals que cal considerar en les intervencions contemporànies. L'objectiu de creació de la masia correspon a una estructura econòmica sostenible d'àmbit familiar. Això ha perdurat durant segles fins fa uns quants anys, quan va deixar de ser així i els canvis van conduir els propietaris a replanjar-se l'explotació agrícola i ramadera perquè continués sent sostenible i viable econòmicament.

Aquesta petita estructura econòmica familiar que sustentava la masia ha portat a transformar les explotacions agrícoles en un procés d'industrialització. La transformació ha significat ampliar notablement la capacitat de tots aquells masos en què els descendents han apostat per a la continuïtat de l'explotació. La resta de masos, els que han decidit abandonar l'explotació agrícola i ramadera i per tant han emprès un nou rumb, han hagut d'adoptar un ús diferent de la masia per a la seva salvaguarda i sostenibilitat econòmica.

Aquests nous usos són diversos: allotjament per a turisme rural (una activitat molt freqüent), restaurants, cases de colònies o altres usos col·lectius. Aquests canvis han suposat una adaptació de l'organització interior de la masia per donar resposta a aquests usos diversos.

Tot això ha conduït a la transformació arquitectònica del món rural, i de la masia com a centre neuràlgic d'aquest. Moltes de les intervencions practicades (reformes, ampliacions, noves construccions) no han estat gaire afortunades pel que fa al patrimoni rural existent. Majoritàriament s'ha implantat una tècnica cal·ligràfica del llenguatge de l'edifici preexistent mal interpretat i mal traduït a la contemporaneïtat, la qual cosa ha conduït a l'obtenció d'uns resultats mimètics que han transformat moltes masies en edificis folklòrics i pessebrístics, i han fet desaparèixer la frescor, l'autenticitat i la bona praxi amb què estaven construïdes al seu dia.

La legislació del nostre país ha influït per obtenir aquest resultat, atesa la seva rigidesa d'aplicació, tant en l'ús dels materials com les proporcions dels forats o obertures,

entre altres restriccions. La redacció de la norma està orientada a la fossilització d'aquesta arquitectura. Cal considerar que la manera de viure dels segles XVII-XVIII i l'actual són molt diferents, la qual cosa ha de permetre la millora d'aquest patrimoni sense renunciar-ne als orígens i al llenguatge. Només cal passejar per indrets d'alta muntanya i observar els edificis de nova construcció destinats a segona residència tipus pleta, amb una aparença caricaturesca de cartó pedra derivada de la mala interpretació del llenguatge del saber estar de la masia.

Entenem la masia, per definició, com una construcció molt integrada al lloc, principalment per l'ús de materials autòctons. Això fa que la traducció del seu llenguatge als nostres temps sigui absolutament compatible amb l'ús de tècniques constructives i materials actuals, si bé en l'actualitat en una part molt important d'intervencions practicades a les masies s'ha considerat renyit.

Sovint, les reformes o noves construccions magnifiquen elements estructurals amb unes seccions molt més grans que les necessàries, quan a les estructures originàries eren elements d'una total discreció.

Un dels sistemes constructius que s'han aplicat de manera indiscriminada a les reformes han estat els murs de pedra vista, però poques vegades amb un resultat comparable als murs originaris de les masies, tant pel que fa al cromatisme com per l'extraordinari encaix amb què es col·locaven les pedres, que constituïen així un element del tot unitari i monolític.

Un dels aspectes poc exemplars és el notable increment superficial de les juntes entre pedres respecte als murs originaris, on aquestes eren minúscules i gairebé inapreciables. Abans s'encaixava una pedra amb l'altra per tal de reduir al màxim la superfície de la unió i actualment se separen les pedres, amb la qual cosa en el conjunt del mur predomina tant la superfície de pedra com la de junta. Per remarcar més aquesta manca d'unitat de la junta, s'hi aplica morter de ciment pòrtland de color gris, que produeix un contrast de color amb la pedra; per tant, el mur esdevé bicolor i d'aspecte fragmentat.

El morter de molts murs originaris, en canvi, era d'argamassa i amb el pas del temps anava adquirint una patina de color beix que generalment s'uniformava amb la pedra calcària, la més predominant. En altres situacions o contrades també s'hi barrejava terra de la zona per unificar més el cromatisme del conjunt del mur.

Aquest procés d'ensenyar la pedra ha estat tan generalitzat que fins i tot s'ha eliminat l'arremolinada i pintura, generalment de color blanc, de determinades masies benestants. Aquest sistema constructiu d'aplicar una capa pro-

tectora d'arremolinat era comú en les classes socials amb un determinat poder adquisitiu, les quals es podien permetre aquest acabat del mur. També és freqüent a les masies emplaçades en llocs on la pedra era escassa i per tant la vulnerabilitat del mur era evident; allà, l'acabat millorava la protecció per a la salvaguarda de les inclemències atmosfèriques.

Restitució d'una paret de pedra. (Foto de l'autor)

Tots aquests ingredients han portat a obtenir una «arquitectura» pastitx, quan l'interessant és combinar la tradició amb la modernitat i revitalitzar aquesta arquitectura.

Aquestes pràctiques confirmen que hi ha hagut manca de respecte a les masies i que no s'han analitzat i estudiat prou els orígens previs a les intervencions realitzades per tal d'afavorir-ne la qualitat. Complementàriament, ha mancat sensualitat en l'aplicació i el tractament dels materials, com es delata clarament en la restitució dels murs de pedra. Terminològicament, a aquesta arquitectura se li associa sovint la paraula *rústic*. Quantes vegades hem sentit dir: «aquesta casa és rústica»? Què vol dir això en arquitectura? És una paraula molt generalista que significa 'relatiu al camp', i aquesta generalització ja és un símptoma de banalització de les intervencions en la masia.

L'ofici de projectar no conté receptaris ni dogmes per seguir, sinó que depèn de l'habilitat de l'arquitecte per adequar i aplicar un llenguatge adient i personalitzat a cada masia concreta, per tal que el seu aspecte millori si és possible, o almenys no empitjori.

Els arquitectes municipals tenen un paper pedagògic i de mediador important en aquest àmbit entre el projecte i l'aplicació de la normativa, per tal de discernir entre la qualitat arquitectònica projectada en una masia i l'aplicació d'una mala praxi. Les normatives urbanístiques, en determinats casos, no faciliten una bona intervenció, ans

temes-1

al contrari, acostumen a estar mancades de flexibilitat perquè l'arquitecte pugui articular tradició amb modernitat. Els resultats d'integració al lloc i de confort interior solen ser més agraïts quan s'aplica un llenguatge contemporani a una arquitectura ancestral, per rejuvenir-la, que no pas quan s'està obligat a aplicar escrupolosament el dictat de la normativa, i s'obtenen els resultats majoritàriament descrits. Això no suposa incomplir la legislació, sinó voler que aquesta sigui un aliat a l'hora de projectar, i no un impediment com succeeix sovint.

La magnitud de la masia i el conjunt dels edificis annexos és el reflex de la magnitud de l'explotació del mas, però no sempre existeix relació entre grandària i qualitat arquitectònica de les intervencions o noves construccions realitzades.

Les noves construccions a l'explotació executades com a forma de capitalització són escasses. En determinades ocasions es limiten a la construcció de petites naus, a vegades d'autoconstrucció, per guardar maquinària o per al bestiar, on es palesa que l'articulació entre els volums i la coherència de l'ús dels materials no han estat objectius prioritaris. Fins i tot hi ha construccions on els tancaments estan construïts amb diferents materials reciclats, cosa que dóna una imatge molt degradada del conjunt del mas. Els propietaris dels masos que han optat per transformar l'explotació, tant agrícola com ramadera, per augmentar-ne la capacitat han necessitat construir nous edificis, per allotjar grans quantitats de bestiar i per guardar la maquinària. En aquestes intervencions s'ha implantat en molts casos un llenguatge urbà similar al patró estàndard de tantes naus industrials que esquitxen els polígons del nostre país.

Les actuals pautes de la vida rural i els trets característics dels pobles han estat també el resultat de la modernització i de l'adopció progressiva d'una cultura urbana, en un context totalment diferent del de la ciutat.

La preocupació per les qüestions relacionades amb l'espai rural ha estat sempre marginal a la cultura urbanística. Cerdà ja plantejava uns principis d'ordenació de l'espai agrari, en què distingia dos conceptes, el de ruralització i el d'urbanització: ruralització era obrir la terra per cultivar-la, mentre que la urbanització es referia a obrir la terra per habitar-la. Un contemporani seu, l'italià Cattaneo, ja deia uns anys abans que l'art d'edificar i l'art de cultivar eren inseparables.

Bayer va fer un llarg repàs de l'arquitectura rural, que incloïa la masia, el *cortijo*, els *caseríos* i d'altres, en què va recollir no tan sols la consideració del tipus històric que anys abans havia proposat Elies Rogent, sinó que especi-

ficava i concretava la utilitat d'un tractat de construccions agrícoles. Va creure més útil i pragmàtic, encara que més difícil, fer un estudi de les nostres construccions rurals o indústries rurals per comarques.

Nova estructura de fusta d'una masia reformada. (Foto de l'autor)

El tema de l'arquitectura rural tampoc no ha estat aliè als arquitectes. N'és una mostra la sèrie de treballs que Danés i Torras, Urabayen, García Mercadal o Torres Balbás van començar a dedicar a l'arquitectura popular des dels anys 1920. ■